

# Қуръони Карим дарслари (33-дарс). Қуръони карим оятларининг маккий ва маданийга тақсимланиши



14:52 / 14.05.2019 5097

Маълумки, Қуръони карим оятлари маккий ва маданийга тақсимланади. Бу борадаги илм ҳам Қуръон илмларидан бири бўлиб танилган. Уламоларимиз бу илмга ҳам алоҳида эътибор қаратганлар. Бошқа Қуръон илмлари каби, оятларнинг Макка ёки Мадинада нозил бўлганлигини билиш илми ҳам фойда ва ҳикматлардан холи эмас. Улуми Қуръон мутахассислари бу илмнинг ҳикматлари ҳақида жумладан, қуидагиларни айтганлар:

1. Маккий ва маданий оятлар илми Қуръони карим оятларининг насх қилинмиши ҳамда насх қилувчисини аниқлашда ёрдам беради.

Фараз қиласи, Қуръони каримда бир мавзуда икки ёки бир неча оят нозил бўлган. Уларнинг бирининг ҳукми иккинчисиникига тўғри келмаяпти. Шундай ҳолатда улардан бири маккий, бошқаси маданий экани билинса, маданийси насх қилувчи, маккийси насх қилингани бўлади.

2. Маккий ва маданий оятлар илмининг фойдаларидан яна бири – шариатнинг тарихини ва унинг аста-секин йўлга қўйилганини билиб олишга ёрдам беради.

3. Маккий ва маданий оятлар илмининг фойдаларидан яна бири – Қуръони каримга ишончни кучайтиради. Ушбу илоҳий Китобнинг бизгача бирорта

ўзгаришсиз, бузилишсиз етиб келганини билишга ёрдам беради. Бу илмни ўрганиш мусулмонларнинг Қуръони каримга қанчалик катта эътибор билан қараганларини, унинг оятларининг маккий ва маданийлигини ҳам қолдирмасдан ўрганиб, авлоддан-авлодга етказиб келганини билдиради.

### **Маккий ва маданий оятларнинг таърифи**

Уламолар Қуръони карим оятларининг маккий ва маданийлиги хусусида бир неча хил таъриф айтганлар.

#### **Биринчи таъриф:**

Маккий оятлар - Маккаи Мукаррамада нозил бўлган оятлар. Агар ҳижратдан кейин нозил бўлган бўлса ҳам.

Маданий оятлар - Мадинаи Мунавварада нозил бўлган оятлар.

Бунда Маккага яқин бўлган, мисол учун, Мино, Арафот ва Ҳудайбияга ўхшаш жойларда нозил бўлган оятлар ҳам маккий оятлар ҳисобланади.

Маданий оятларга эса Мадинаи Мунаввара атрофидаги Бадр, Ухудга ўхшаш жойлар ҳам киради.

Мулоҳаза қиласиган бўлсак, бу таърифда макон эътиборга олинган. Шунинг учун ҳам у мақсадни тўлиқ ифодалай олмаган. Чунки Қуръони каримда Макка ва Мадина ҳамда уларнинг атрофларидан бошқа жойларда ҳам нозил бўлган оятлар мавжуд.

Мисол учун, Аллоҳ таолонинг Тавба сурасидаги қуйидаги қавлини олайлик:

لَا تَبْغُوكَ قَاصِدًا وَسَفَرًا قَرِيبًا عَرَضًا كَانَ لَوْ

«Агар ўлжа яқин, сафар осон бўлганида, сенга албатта эргашар эдилар» (42-оят).

Ушбу ояти карима Табукда нозил бўлган.

Аллоҳ таоло Зухруф сурасида марҳамат қиласы:

يُعَبِّدُونَ إِلَهَةً أُرْرَحْمَنْ دُونِ مِنْ أَجَعَلْنَا رُسُلِنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ أَرْسَلْنَا مَنْ وَسَأَلْ



«Сендан олдин юборган расулларимиздан сўра-чи: Роҳмандан бошқа ибодат қилинадиган илоҳлар қилган эканмизми?!» (45-оят).

Ушбу ояти карима Исро кечасида, Байтул Мақдисда нозил бўлган.

### **Иккинчи таъриф:**

*Маккий оялар Макка аҳлига хитоб бўлиб тушган оялардир.*

*Маданий оялар Мадина аҳлига хитоб бўлиб тушган оялар.*

Шу эътибордан баъзилар: «Йа айюҳаннас» лафзи билан бошланган оялар маккийдир. «Йаа айюҳалазийна аамануу» лафзи билан бошланган оялар маданийдир», деганлар. Чунки Маккадаги одамларнинг кўпчилиги коғир бўлган. Шунинг учун уларга «Йаа айюҳаннаас» – «Эй одамлар!» дея хитоб қилинган. Мадинадаги одамларнинг кўпи эса мўминлар бўлган. Шунинг учун уларга «Йаа айюҳалазийна аамануу» – «Эй иймон келтирғанлар!» дея хитоб қилинган.

Бу таъриф ҳам аввалгисига ўхшаб, нуқсонлардан холи эмас.

Биринчидан, Қуръони каримда мазкур икки лафздан бошқа лафзлар билан бошланадиган оялар жуда ҳам кўп. Мисол учун:

Аллоҳ таоло Зухруф сурасида марҳамат қиласы:

رَبِّ رَسُولٍ إِنِّي فَقَالَ وَمَلِإِ يُهُ، فِرْعَوْنَ كَإِلَىٰ بِشَاءَتِنَا مُوسَىٰ أَرْسَلْنَا وَلَقَدْ

الْعَالَمَيْنَ ٤٦

«Батахқиқ, Мусони Ўз оят(мұғыжиза)ларимиз ила Фиръавнга ва унинг аъёнларига расул қилиб юбордик. Бас: «Албатта, мен оламлар Роббининг расулидирман», деди» (46-оят).

Аллоҳ таоло Талоқ сурасида марҳамат қилади:

**«Эй Набий! Агар аёлларни талоқ қиласидиган бўлсангиз, иддаларида талоқ қилинг ва иддани ҳисобланг ва Роббингиз Аллоҳга тақво қилинг» (1-оят).**

Иккинчидан, бу тақсим Қуръони каримдаги воқеъликка тўғри келмайди. Барча «Йаа айюҳаннаас» – «Эй одамлар!» хитоби билан бошланган ояtlар маккий эмас. Балки ушбу хитоб билан бошланган маданий ояtlар ҳам бор. Мисол учун:

Аллоҳ таоло Нисо сурасида марҳамат қилади:

رِجَالًا مِنْهُمَا وَبَثَ زَوْجَهَا مِنْهَا وَخَلَقَ وَحِدَةً نَفْسٍ مِنْ خَلَقَكُمْ الَّذِي رَبَّكُمْ أَتَقُوا النَّاسُ يَتَأْمِهُ

وَنِسَاءً كَثِيرًا

«Эй одамлар! Сизларни бир жондан яратган ва ундан унинг жуфтини яратиб, икковларидан кўплаб эркагу аёллар таратган Роббингиздан қўрқинглар!» (1-оят).

Аллоҳ таоло Бақара сурасида марҳамат қилади:

**«Эй одамлар, сизларни ва сиздан олдингиларни яратган Роббингизга ибодат қилинг. Шоядки, тақво қилсангиз»** (21-оят).

Барча «Йаа айюҳалазийна аамануу» - «Эй иймон келтирганлар!» хитоби билан бошланган ояtlар маккий эмас. Балки ушбу хитоб билан бошланган маданий ояtlар ҳам бор.

Аллоҳ таоло Ҳаж сурасида марҳамат қилади:

**«Эй иймон келтирганлар! Рукуъ қилинглар, сажда қилинглар ва Роббингизга ибодат қилинглар...»** (77-оят)

Барча уламолар ушбу сура аввалидан охиригача маккий эканига иттифоқ қилғанлар.

### **Учинчи таъриф:**

*Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи вассалламнинг ҳижратларидан аввал нозил бўлган ояtlар маккий ва у зотнинг ҳижратларидан кейин нозил бўлган ояtlар маданийdir.*

Ушбу таърифни барча уламолар иттифоқ ила қабул қилғанлар. Унда замон омили эътиборга олинган. Бунда Маккаи Мукаррамада нозил бўлган оят ҳам, агар ҳижратдан кейин тушган бўлса, маданий бўлаверади.

Аллоҳ таоло Моида сурасида марҳамат қилади:

جَنَاحَتٍ جَنَاحَتٍ

«Бу кун сизга динингизни мукаммал қилиб бердим. Сизга неъматимни батамом қилдим. Ва сизга Исломни дин деб рози бўлдим» (3-оят).

Ушбу ояти карима видолашув ҳажида, Арафотда жума куни нозил бўлгани ҳаммага маълум ва машҳур. Шу билан бирга, ҳижратдан кейин нозил бўлгани учун уни барча маданий оят деб билади.

Аллоҳ таоло Нисо сурасида марҳамат қиласи:

﴿ تَحْكُمُوا أَنَّ النَّاسِ بَيْنَ حَكْمَتِكُمْ وَإِذَا أَهْلَهَا إِلَيْنَ الْأَمْنَاتِ تُؤْدُوا أَن يَأْمُرُكُمُ اللَّهُ إِنَّ ﴾

﴿ بَصِيرًا سَمِيعًا كَانَ اللَّهُ إِنْ بِهِ يَعِظُكُمْ نِعْمَةً اللَّهُ إِنْ بِالْعَدْلِ ﴾ ٥٨

**«Албатта, Аллоҳ сизларга омонатларни ўз аҳлига топширишингизни ва одамлар орасида ҳукм қилганингизда адолат ила ҳукм қилишингизни амр қилур. Аллоҳ сизларга қандай ҳам яхши ваъз қилур! Албатта, Аллоҳ ўта эшитувчиdir, кўриб турувчиdir» (58-оят).**

Ушбу ояти карима Макка фатҳи йили Маккада, Каъбанинг ичидаги нозил бўлганига қарамай, маданий ҳисобланади. Чунки у ҳижратдан кейин нозил бўлган.

Шунга ўхшаш Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг сафарларида, турли жойларда тушган оятларнинг барчаси ҳам ҳижратдан аввал ёки кейин нозил бўлишига қараб, маккий ёки маданий дейилаверади.

**«Қуръон илмлари» китобидан**